

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ
ВИКТИМОЛОГИК ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ****Маҳмудов Муҳаммадқодир Қобилжон ўғли***Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси 306- гуруҳ курсанти*

Аннотация: Ушбу мақолада профилактика инспекторининг ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикасини ташкил этишининг асосий йўналишлари, усул ва шакллари, илғор хорижий тажриба, ушбу йўналишдаги мавжуд муаммо ва камчиликлар ҳамда уларнинг ечимлари юзасидан таклиф ва тавсиялар ёритилган.

Annotation: This article has been carried on the importance of scientific research, the notion of the carrying process of prophylaxis inspector in terms of prevention of victims, and the condition of this process along with the role of prophylaxis inspector in this sphere. The constituting process of prophylaxis inspector in the condition of prevention of victims, and reinforcing requirements have been observed by using above mentioned standpoint.

Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонунида ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси бўйича чора-тадбирлар белгиланган бўлиб, улар қуйидагилар:

- ҳуқуқбузарликлардан жабрланишнинг сабаблари ва унга имкон берган шарт-шароитларни ўрганиш, таҳлил қилиш ҳамда жабрланиш эҳтимоли юқори бўлган шахслар тоифаларини аниқлаш;

- ҳуқуқбузарликлардан жабрланганларнинг индивидуал ва ижтимоийпсихологик хусусиятларидан келиб чиқиб профилактика тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

- ҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларни ўз вақтида аниқлаш ва ҳимоя қилиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

- ҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатувчи ихтисослаштирилган муассасаларни ташкил этиш бўйича асослантирилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш;

- ҳуқуқбузарликдан жабрланувчининг жисмоний ва психологик хавфсизлигини таъминлашга қаратилган махсус комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш, шунингдек ишлаб чиқишда иштирок этиш ва амалга ошириш;

- ҳуқуқбузарликдан жабрланувчиларни умумий ва яқка тартибда қонунда назарда тутилган ўзини ўзи мудофаа қилиш усуллари ва воситалари тўғрисида хабардор қилиш;

- ғайриижтимоий хулқ-атвор нисбатан тез-тез кузатиладиган ёки ҳуқуқбузарликлар тез-тез содир бўлиб турадиган жойларга (ҳудудларга) патрульпост хизмати ва жамоат тартибини сақлаш хизматини жалб этиш;

- ҳужум қилинган тақдирда зарурий мудофаа ва охирги зарурат чегаралари ҳақидаги маълумотларни тарғибот-ташвиқот қилиш орқали аҳолида қилинган ҳужумни бартараф этиш кўникмаларини шакллантириш;

- ғайриижтимоий хулқ-атвор, тайёрланаётган, содир этилаётган ёки содир этилган ҳуқуқбузарликлар тўғрисида ахборотни тезкорлик билан олиш, уларни бартараф этиш;

- ички ишлар органларида ташкил этилган жаҳон Интернет ахборот тармоғида веб-сайтлар, блоглар, чатлардаги маълумотларни ўз вақтида ўрганиб чиқиш, таҳлил қилиш;

- профилактика дастури ва тадбири лойиҳаларининг оммавий муҳокамаларини ташкил этиш, уларни амалга ошириш жараёнидаги мавжуд муаммолар ва камчиликларни аниқлаб, бартараф этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг замонавий усуллариغا доир электрон адабиётларни яратиш ҳамда тарқатиш;

- ҳуқуқбузарликларни содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт шaroитларни бартараф этиш тўғрисида тақдимномалар киритиш ва бошқа чора тадбирлардан иборат.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасига оид давлат дастурларини ва бошқа дастурларни ишлаб чиқилиши.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2017 йил 25 августдаги “Ички ишлар органлари томонидан ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш тўғрисида”ги 191–сонли буйруғида ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир тасдиқланган давлат дастурлари асосида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг идоравий дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишини ташкиллаштириш вазирлик ташкилий инспекторлик ва ахборот таҳлил бош бошқармаси томонидан амалга оширилади ҳамда прокуратура органлари ҳузуридаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича мувофиқлаштирувчи кенгашлар билан ҳамкорлик таъминланади.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасига оид ҳудудий дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга оширилишини ташкиллаштириш Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Тошкент шаҳар Ички ишлар бош бошқармаси ва вилоятлар Ички ишлар бошқармалари томонидан амалга оширилади ҳамда прокуратура ҳузуридаги ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича мувофиқлаштирувчи кенгашлар билан ҳамкорлик қилинади.

Ички ишлар вазирлигининг ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир идоравий дастури асосида вазирлик соҳавий хизматлари ўз дастурларини ишлаб чиқиши мумкинлиги белгилаб ўтилган.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш юзасидан вазирликда идоравий дастур ишлаб чиқилиб тасдиқланади ҳамда ижро этиш учун ҳудудий ички ишлар органларига юборилиши мумкин.

Ҳуқуқбузарликларнинг виқтимологик профилактикаси юзасидан вазирликнинг идоравий дастури асосида соҳавий хизматлар ҳамда жойлардаги Ички ишлар органлари ҳам ўз дастурларини ишлаб чиқишлари мумкин.

Тасдиқланган дастурлар ижросини таъминлаш мақсадида Ички ишлар органларида ишчи гуруҳлар ташкил этилиши мумкин. Ишчи гуруҳлар дастурда белгиланган тадбирлар ижросини мониторинг қилиб боради ва натижаларини таҳлил

қилади. Шунингдек, ижросини таъминлаштириш юзасидан таклиф ва тавсиялар ҳамда ҳисоботлар тайёрлайди¹.

Аҳоли орасида ҳуқуқий тарғибот.

Ички ишлар органлари шу жумладан профилактика инспекторлари ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикасини оммавий ахборот воситаларида чиқишлар қилиш, конференциялар, давра суҳбатлари, илмий амалий семинарлар ва учрашувлар ташкил этиш, аҳоли гавжум жойларида ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси мазмунига эга бўлган плакатлар, эълонлар ўрнатиш, видео рўликлар намоиш қилиш, огоҳликка чақирувчи овозли матинни эшиттириш каби чора-тадбирлар асосида малга оширади.

Ички ишлар органлари хусусан профилактика инспектори ўз хизмат фаолияти йўналишлари бўйича виктимологик профилактика ишларини олиб боради. Виктимологик профилактика олиб бориш юзасидан ташкил этилган тадбирларга бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларни белгиланган тартибда жалб этиши мумкин.

Ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси қуйидаги шаклларда амалга оширилади:

- оғзаки; ёзма; кўргазмали; электрон.

Оғзаки шаклнинг қуйидаги кўринишлари мавжуд:

- а) маърузали ҳуқуқий тарғибот;
- б) илмий амалий конференциялар;
- в) давра суҳбатлари;
- г) семинарлар;
- д) ҳуқуқий учрашувлар;
- е) телерадио орқали ҳуқуқий мазмундаги эшиттиришлар.

Ёзма шаклда:

2. Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақидаги 191 сонли буйруғи.Т.2017 йил 25 август

- а) дарсликлар;
- б) ўқув услубий қўлланмалар;
- в) рисола ва савол жавоб шарҳловчи қўлланмалар;
- г) маъруза ва мақолалардан иборат тўпламлар;
- д) қонун ҳужжатлар тўпламлари
- е) оммабоп газета ва журналларда ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикасига хизмат қилувчи мақолалар; Кўргазмали шакл:

а) телевидения орқали виктимологик профилактикасига оид телекўрсатувлар, виктимологик профилактика масалаларига бағишланган ҳамда шахсларда ҳуқуқбузарликдан жабрланувчига айланиши хавфини камайтиришга қаратилган, кинофилмлар намоиш этиш;

б) буклетлар ва плакатлар орқали турли мазмундаги ҳуқуқбузарликдан жабрланган ёхуд фуқароларни огоҳликка чақирувчи ҳуқуқий мазмундаги реклама роликлар орқали аҳолининг ҳуқуқбузарликдан жабрланувчига айланиши хавфини камайтиришга қаратилган ишлар амалга оширадilar.

Профилактика инспекторлари ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикасини маҳалла фуқаролар йиғинларни, жамоатчилик инситутлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар оммавий ахборот вситалари, бошқа орган ва сохавий хизматлар билан ҳамкорликда амалга оширишлари мумкин. Профилактика инспекторлари ўтказилган виктимологикага оид тарғиботларни баённомаларга расмийлаштириб бориб уларни ўз хисоботларида кўрсатиб борадилар. Баённомалар расмийлаштирилганда баённомага фото, видео тасмалар илова қилиниши мумкин. Виктимологик профилактикага оид тарғибот баённомалари расмийлаштирилиб ички ишлар органлари

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлимига топширилади. Ушбу баённомалар Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлимида йиғилиб уларни статистикаси юритилади.

Тақдимномалар:

Профилактика инспекторлари муайян шахсда ғайриижтимоий ҳуқуқ атворнинг шаклланишига ёки муайян ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишига, шунингдек бир гуруҳ шахсларда ғайриижтимоий ҳуқуқ-атворнинг шаклланишига ёки алоҳида турдаги ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишига тутки бўлган сабабларни ва уларга имкон бераётган шарт-шароитни аниқлайдилар, уларни бартараф этиш юзасидан вазирликлар, қўмиталар, идоралар. корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ҳамда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига тақдимномалар киритади.

Ҳуқуқбузарликларнинг сабабларини ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф қилиш тўғрисидаги тақдимномалар Ҳуқуқбузарликларнинг турига қараб 2 га бўлишимиз мумкин.

Маъмурий ҳуқуқбузарликлар олдини олиш бўйича, Ўзбекистон

Республикаси Маъмурий Жавобгарлик тўғрисидаги Кодексининг 313-моддасига биноан ишни кўриб чиқувчи орган (мансабдор шахс) хусусан профилактика инспектори маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этиш сабаблари ва уларга имкон берган шарт-шароитларни аниқлаганда бу сабаблар ва шартшароитларни бартараф қилиш юзасидан чоралар кўриш тўғрисидаги тақдимномани тегишли корхона, муассаса, ташкилот раҳбарига киритади. Раҳбар тақдимнома келиб тушган кундан бошлаб бир ой ичида уни киритган органга (мансабдор шахс) га кўрилган чоралар тўғрисида маълум қилиши шарт .

Жиноятнинг сабабларини ва унинг содир этилишига имкон берган шартшароитларни бартараф қилиш бўйича, Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал Кодексининг 297-моддага биноан Жиноятнинг сабабларини ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф қилиш тўғрисида суриштирувчининг, терговчининг, прокурорнинг тақдимномаси. Суриштирувчи, терговчи, прокурор жиноят ишини тергов қилиш чоғида жиноятнинг сабабларини ва унинг содир этилишига имкон берган шартшароитларни аниқлаб чиқиб, тегишли давлат органига, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органига, жамоат бирлашмасига, жамоага ёки мансабдор шахсга ана шу сабаб ва шарт-шароитларни бартараф қилиш чораларини кўриш тўғрисида тақдимнома киритади. Тақдимноманинг нусхаси ишга қўшиб қўйилади.

1. Ушбу Кодекснинг 196-моддасига мувофиқ ҳуқуқбузарликларнинг содир этиш сабабларини ҳамда уни содир этишга олиб келувчи шарт-шароитларни бартараф этиш юзасидан Ички ишлар органларининг ёзма тақдимномаларини бажариш чораларини кўрмаслик, мансабдор шахсларга базавий ҳисоблаш миқдорининг икки бараваридан беш бараваригача жарима солишига сабаб бўлиши белгилаб қўйилган¹².

Маҳалла фуқаролар йиғини йиғилиш муҳокама баённомалари.

Профилактика инспекторлари маъмурий ҳудудда ҳуқуқбузарликларни олдини олиш, бартараф этиш, ҳуқуқбузарликлар содир этилиш сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, ҳуқуқбузарлик, жиноят содир этиб жазони ижро этиш муассасасаларидан бўшатишган шахслар, ҳуқуқбузарлик ва жиноят содир этишга мойил бўлган шахсларни келгусида ҳуқуқбузарлик ва жиноятлар содир этишларини олдини олиш, жамиятда қабул қилинган хулқ-атвор нормаларига оғишмай риоя қилишларини таъминлаш мақсадида, ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси чоратадбирларидан келиб чиқиб, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан биргаликда маҳаллаларда йиғилиш муҳокамаларида иштирок этиб, йиғилиш баённомасини тузишда иштирок этади.

2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал Кодекси. Адолат. 2021.

1 Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекси. Адолат. 2021.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақидаги 191 сонли буйруғи. Т.2017 йил 25 август

Маҳалла фуқаролар йиғини йиғилишда ҳуқуқбузарликларни олдини олишга қаратилган баённомасини тузишда қуйидаги шахслар иштирок этади: Маҳалла фуқаролар йиғини (оқсоқоли) раиси, унинг котиби, маслахатчилари, профилактика инспектори, жамоатчилик вакиллари, маҳалла фаоллари ва бошқа шахслар иштирок этиши мумкин. Маҳалла фуқаролар йиғини ҳуқуқбузарликларни олдини олишга қаратилган баённомада кун тартибига қўйилган муҳокама юзасидан юқоридаги шахслар ўз фикр мулохазаларини ва таклифларини берадилар. Йиғилиш муҳокамаси маҳалла раиси томонидан олиб борилади. Йиғилиш муҳокамасида кун тартибидаги масала юзасидан муҳокамада иштирок этаётган шахсларнинг фикрлари эшитилиб якуни бўйича қарор қабул қилинади ва тегишли шахслар томонидан имзоланади.

Профилактика инспекторининг кунлик иш юритув режаси.

Профилактика инспекторлари ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикасини амалга ошириш ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг сабабларини ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф қилиш фаолиятини янада такомиллаштириш учун ўзининг кунлик иш юритув режаларини расмийлаштириб боради.

Кунлик иш юритув режасини тузиш тартиби қуйидагича:

Профилактика инспекторлари кунлик иш юритув режасини жадвал кўринишида икки қисмга ажратилиб чизилади. Биринчи қисмида ўтган сутка давомида маъмурий ҳудуддаги ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, криминоген вазиятни таҳлилидан келиб чиқиб, раҳбарнинг кўрсатмаси асосида вазифалар белгиланади. Иккинчи қисмида эрталабки йўриқномада ички ишлар бўлими навбатчилик қисми тезкор навбатчи

инспектори томонидан етказиладиган хабарлар туман ҳудудидаги тезкор вазият ҳақидаги маълумотлар, раҳбариятнинг кўшимча кўрсатмаларини ёзиш учун бўш қолдирилади. Кун давомида бевосита раҳбарият томонидан ёки шунингдек, алоқа воситалари орқали кўпинча етказиладиган турли тезкор профилактик маълумотлар ҳам иккинчи қисмда қайд этилади.

Кунлик иш юритув режа лойихаси ИИБ ХПБ бошлиғи ёки унинг ўринбосари томонидан эрталабки йўриқнома даврида тасдиқланади.

Режалаштирилган тадбирлар бирор бир сабабларга кўра амалга оширилмай қолган холларда тадбир кейинги кун режа лойихасига киритилади.

Кунлик иш юритув режаси, иш кунининг тугаши, режада бажарилиши кўзда тутилган вазифаларнинг қай даражада бажарилганлиги ҳақидаги қисқача маълумотнома ёзиш орқали яқунланади.

Профилактика инспекторининг кунлик иш режалари вароқлари рақамланиб, тикилган ва муҳрланган профилактика инспекторининг имзоси билан тасдиқланган битта катта дафтарга тузилади.

Фойдаланилган адабийотлар:

2.3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал Кодекси. Расмий нашр. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2020 й.

2.4. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекси. – Т.: Расмий нашр. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, 2020 й.

2.5. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги 2014 йил 14 май қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2014. – № 20. – 221-м.

2.6. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги 2016 йил 16 сентябрь қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2016. – № 38. – 438-м.

2.7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сонли Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2022. – № 6. – 70-м.

2.8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва ҳуқуқбузарликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2833-сонли Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами.–2017.– № 12.– 134-м.

2.9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-6196-сонли Фармони // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 26.03.2021 й

2.10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 апрелдаги «Ички ишлар органлари фаолиятини янада такомиллаштиришга доир ташкилий чора-

тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-2883-сонли Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами.–2017.– № 15.– 247-м\.

2.11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 18 апрелдаги “Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ2896-сонли Қарор// Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлар тўплами.2017.-№ 17.-249-м.

2.13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сонли фармони.Т.:2021 й.

2.14. Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги 2017 йил 11 сентябрдаги Қонуни. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2011.

2.15. Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги 2017 йил 3 январь қонуни. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2017. ЎРҚ-419-сон.

2.14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-қувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5938-сонли Фармони (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси) 18.02.2020 й.

2.15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сонли Қарори.